

Ольга ДЕМ'ЯНЮК

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, olgadem733@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4699-0172

ВИКЛИКИ ДЛЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У ПІДТРИМЦІ МАЛОГО БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

Вступ. Глобальні економічні потрясіння, пандемії, військові конфлікти та геополітичні кризи негативно впливають на діяльність малого бізнесу, роблячи його більш вразливим до зовнішніх факторів. У кризові періоди малі підприємства стикаються з низкою викликів, зокрема зменшення попиту, обмеження доступу до фінансування, зростання цін на ресурси, погіршення платоспроможності. В таких умовах уряди країн вдаються до впровадження фіскальних заходів, спрямованих на підтримку малого бізнесу та мінімізацію негативних наслідків кризи. Водночас реалізація більшості фіскальних заходів пов'язана з численними викликами для урядів.

Мета – проаналізувати фіскальні заходи підтримки малого бізнесу під час економічних криз у світі в контексті подолання викликів для фіскальної політики в кризових умовах та окреслити підходи й інструменти державної підтримки, які можуть бути ефективними для стимулювання розвитку малого бізнесу в умовах глобальних економічних потрясінь.

Результати. Досліджено сучасні тенденції запровадження урядами країн фіскальних заходів підтримки малого бізнесу в умовах економічних криз. Охарактеризовано основні заходи фіскальної підтримки малого бізнесу у кризових умовах. Виокремлено загальні виклики для фіскальної політики у підтримці малого бізнесу під час економічних криз. На основі проведеного аналізу обґрунтовано напрями фіскальної політики підтримки малого бізнесу для подолання кризових ситуацій, адаптації до сучасних викликів, збереження робочих місць і забезпечення довгострокового розвитку.

Висновки. В умовах затяжних криз фіскальна політика підтримки малого бізнесу стикається з низкою викликів (економічні кризи, воєнні дії, зміна клімату тощо), які необхідно долати в довгостроковій перспективі, виходячи зі своїх потенційних можливостей та виробляючи альтернативні механізми мобілізації доходів, ефективності витрат, управління боргом та міжнародної співпраці. Фіскальні заходи підтримки малого бізнесу, зосереджені на стимулюванні цифровізації, екологічної стійкості, інноваційного фінансування та соціального підприємництва, дають змогу малому бізнесу адаптуватися до сучасних викликів і забезпечити свою конкурентоспроможність в умовах сталого розвитку.

Ключові слова: фінансова політика, фінансові заходи, малий бізнес, економічна криза, нестабільність, виклики.

Рис.: 4, бібл.: 12.

Olga DEMIANIUK

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,
olgadem733@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4699-0172

CHALLENGES FOR FISCAL POLICY IN SUPPORTING SMALL BUSINESSES IN ECONOMIC CRISES: AN INTERNATIONAL PERSPECTIVE

Introduction. Global economic shocks, pandemics, military conflicts, and geopolitical crises negatively impact small businesses' activities, making them more vulnerable to external factors. During crisis periods, small enterprises face numerous challenges, including reduced demand, restricted access to financing, rising resource prices, and deteriorating solvency. In such conditions, governments implement fiscal measures to support small businesses and minimize the crisis's negative consequences. However, implementing most fiscal measures comes with numerous challenges for governments.

Objective. The purpose of the article is to analyze fiscal measures to support small businesses during economic crises in the world in the context of overcoming challenges for the fiscal policies in crisis conditions and to outline the approaches and tools of the state support that can be effective in stimulating the development of small business in conditions of global economic shocks.

Results. The study explores current trends in implementing fiscal measures by governments to support small businesses during economic crises. It characterizes the main fiscal support measures for small businesses in crisis conditions and highlights common challenges to fiscal policy in helping small companies during economic crises. Based on the analysis, directions for fiscal policy to support small businesses in overcoming crises, adapting to modern challenges, preserving jobs, and ensuring long-term development are substantiated.

Conclusions. In the face of prolonged crisis conditions, fiscal policy supporting small businesses confronts a series of challenges (economic crises, military actions, climate change, etc.) that demand long-term solutions. These solutions should be based on the potential capabilities of small businesses and the development of alternative mechanisms for revenue mobilization, spending efficiency, debt management, and international cooperation. By focusing fiscal support measures for small businesses on stimulating digitalisation, environmental sustainability, innovative financing, and social entrepreneurship, small enterprises can adapt to modern challenges and ensure their competitiveness in a sustainable development environment.

Keywords: fiscal policy, fiscal measures, small business, economic crisis, instability, challenges.

JEL Classification: H32, H5, H6, O23.

Постановка проблеми. Малий бізнес є важливим елементом економіки будь-якої країни, що забезпечує значну частку зайнятості, сприяє економічному зростанню та інноваціям. Ефективна підтримка малого бізнесу є ключовим елементом стабільної та процвітаючої економіки в будь-якій країні, адже такі підприємства роблять значний внесок у ВВП, експорт, зайнятість і засоби до існування як у розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються. Тому держави зацікавлені у стимулюванні розвитку малого бізнесу та створенні сприятливих умов для його зростання і конкурентоспроможності, зокрема через відповідну фіскальну політику.

В сучасних умовах фіскальна політика відіграє ключову роль у підтримці та стимулюванні розвитку малого бізнесу, особливо в умовах економічних потрясінь та нестабільності, крім того, вона є важливим інструментом держави для пом'якшення впливу економічних криз не тільки на економіку, а й на мале підприємництво. Саме під час економічних криз малі підприємства особливо потребують підтримки, оскільки стикаються з численними викликами, такими як зниження попиту, обмежений доступ до фінансування, збільшення витрат тощо. Для пом'якшення цих негативних наслідків уряди країн впроваджують різноманітні фіскальні заходи підтримки малого бізнесу, які охоплюють широкий спектр дій: від прямої фінансової допомоги та податкових пільг до кредитних програм і інвестицій у інфраструктуру та технології. Такі заходи допомагають малому бізнесу не лише вижити у кризових умовах, а й створюють умови для його подальшого зростання та розвитку.

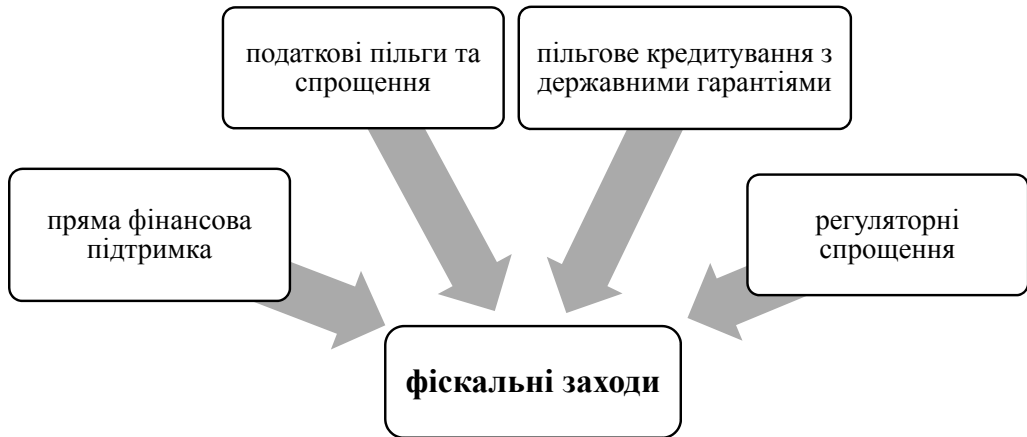
Незважаючи на відмінності в економічних структурах та урядових підходах, загальні принципи та вплив фіскальної політики на малий бізнес мають багато спільного, а її ефективність залежить від

здатності урядів швидко й ефективно впроваджувати відповідні заходи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам досліджуваної проблеми присвятили свої праці багато як українських, так і зарубіжних науковців. Принципи фіскальної політики та її роль у забезпеченні економічної стабільності і розвитку досліджували Дж. Стігліц і Дж. Розенгард [1]; аналіз ефективності фіскальної політики під час економічної кризи 2008 р. здійснили А. Ауербах і В. Гейл [2]; різні аспекти функціонування та підтримки малого бізнесу вивчав Д. Сторі [3]. Найбільш актуальні сучасні дослідження українських науковців стосуються особливостей стимулювання розвитку суб'єктів підприємництва України в контексті вимог ЄС [4], в умовах пандемії COVID-19 [5] та воєнного стану [6, 7]. Однак, з огляду на те, що пандемія COVID-19 та війна росії в Україні спровокували затяжну економічну кризу та створили безпрецедентні виклики для малого бізнесу в усьому світі, питання запровадження ефективних фіскальних заходів підтримки малого підприємництва з боку уряду залишаються актуальними.

Метою статті є аналіз фіскальних заходів підтримки малого бізнесу під час економічних криз у світі в контексті подолання викликів для фіскальної політики в кризових умовах та окреслення підходів й інструментів державної підтримки, які можуть бути ефективними для стимулювання розвитку малого бізнесу в умовах глобальних економічних потрясінь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фіскальні заходи підтримки малого бізнесу є критично важливими для забезпечення його стійкості та розвитку, особливо в умовах економічних криз. Уряди можуть використовувати широкий спектр фіскальних заходів для підтримки малого бізнесу (рис. 1).

Рис. 1. Заходи державної підтримки малого бізнесу в умовах економічних криз*

* Побудовано автором.

Одним із основних заходів фіскальної підтримки малого бізнесу у кризових умовах, які використовують уряди більшості країн, є надання прямої фінансової допомоги. Найбільш поширеними формами такої допомоги є гранти та субсидії, які використовуються для покриття витрат на заробітну плату, оренду, комунальні послуги й інші операційні витрати, що допомагає малим підприємствам покрити витрати, зберегти робочі місця та продовжити свою діяльність.

Ще одним важливим заходом фіскальної підтримки малого бізнесу є податкові пільги та відстрочки. В умовах економічної кризи багато урядів знижують податкові ставки, відтермінують сплату податків або запроваджують податкові канікули для малого бізнесу. Зниження податкових ставок для малого бізнесу може збільшити їх прибутковість та забезпечити більше коштів для інвестування в операційну діяльність і розвиток, а надання відстрочок зі сплати податків дає змогу малому бізнесу зосередитися на критично важливих витратах та зберегти більше оборотного капіталу в період кризи.

Доступ до кредитних ресурсів є ще одним ключовим аспектом підтримки малого

бізнесу. Багато країн запроваджують програми кредитування з державними гарантіями, що дає можливість банкам надавати кредити малим підприємствам на вигідних умовах, навіть коли доступ до традиційних фінансових ресурсів обмежений.

Важливими складовими підтримки малого бізнесу під час економічних криз є інвестиції в цифрову інфраструктуру та розвиток технологій. Ці заходи допомагають малому бізнесу адаптуватися до нових умов, можуть підвищити конкурентоспроможність підприємств, сприяти інноваціям та забезпечити довгострокове економічне зростання.

Уряди також часто вдаються до регуляторних полегшень для малого бізнесу. Спрощення процедур реєстрації, ліцензування та звітності для малого бізнесу може зменшити адміністративні витрати та полегшити умови ведення бізнесу, а зміни в трудовому законодавстві можуть забезпечити більш гнучкі умови для підприємств, даючи їм змогу швидше адаптуватися до змін на ринку праці.

Однак для уряду реалізація більшості фіскальних заходів пов'язана з численни-

ми викликами, особливо в умовах економічної кризи (рис. 2).

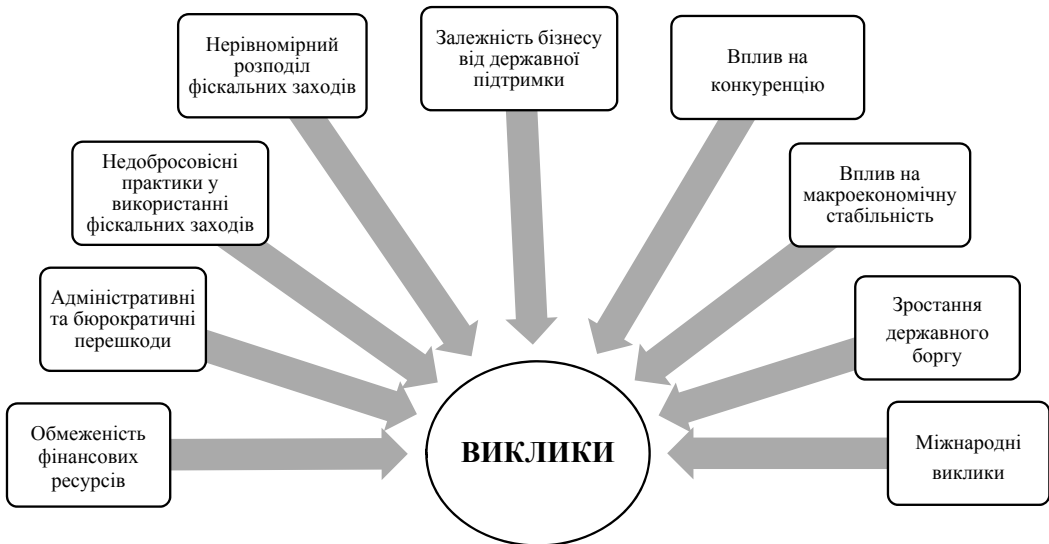
Обмеженість фінансових ресурсів. При запровадженні фіскальних заходів у кризових ситуаціях уряди країн часто стикаються зі зниженням бюджетних надходжень через падіння економічної активності, що призводить до зростання дефіциту бюджету та державного боргу внаслідок збільшення витрат на соціальні програми або на відновлення інфраструктури після природних катастроф чи воєнних дій, а це обмежує можливості для впровадження масштабних державних програм підтримки малого бізнесу.

Адміністративні та бюрократичні перешкоди. Запровадження додаткових фіскальних заходів державою вимагає значних адміністративних ресурсів для моніторингу та управління. Крім того, такі процедури можуть бути складними та бюрократизованими. Це може призводити до ускладнення доступу малого бізнесу до таких заходів, затримок у отриманні підтримки та збільшення адміністративних витрат.

Недобросовісні практики. Запровадження багатьох фіскальних заходів (гранти, субсидії, податкові пільги і відстрочки, пільгові кредити тощо) може призвести до зловживань і шахрайства з боку деяких підприємств, які можуть подавати неправдиві дані для застосування певних заходів або використовувати отримані кошти не за призначенням, що підриває ефективність програм підтримки. Забезпечення прозорості й ефективного контролю за використанням державних коштів є серйозним викликом для урядів.

Нерівномірний розподіл. Малі підприємства в різних регіонах і галузях можуть мати нерівний доступ до різних фіскальних заходів (податкових пільг і відстрочок, пільгових кредитів), що може створювати нерівні умови конкуренції та посилювати соціально-економічні нерівності.

Залежність від державної підтримки. Постійна державна підтримка може призвести до формування залежності малого бізнесу від фіскальних заходів, знижуючи стимул до підвищення ефективності та інновацій.

Рис. 2. Виклики для фіскальної політики при запровадженні фіскальних заходів в умовах економічних криз*

* Побудовано автором.

Вплив на конкуренцію. Багато фіскальних заходів (субсидії, гранти, податкові пільги і відстрочки, пільгові кредити тощо) можуть викривлювати ринкові механізми, створюючи несправедливі конкурентні переваги для певних підприємств або галузей, оскільки підприємства, які користуються такими заходами, можуть мати несправедливу перевагу перед тими, хто не отримує такої підтримки.

Вплив на макроекономічну стабільність. Масштабне запровадження фіскальних заходів може призвести до збільшення грошової маси в обігу, що може спричинити інфляційний тиск, який негативно впливає на економічну стабільність, особливо, коли відбувається зростання цін на товари та послуги через збільшення купівельної спроможності населення і знецінення національної валюти через надмірний випуск грошей.

Зростання державного боргу. Запровадження масштабних програм підтримки малого бізнесу під час кризи часто фінансується за рахунок збільшення державного боргу. Це створює довгострокові фінансові зобов'язання для уряду та вимагає додаткового фінансового навантаження на майбутні бюджети через збільшення витрат на обслуговування державного боргу та обмежує можливості для інвестицій у стратегічні проекти.

Міжнародні виклики. Надання податкових пільг і відстрочок може створювати нерівні умови конкуренції між країнами. Країни з більш гнучкою податковою політикою можуть залучати більше інвестицій, що створює додатковий тиск на уряди інших країн.

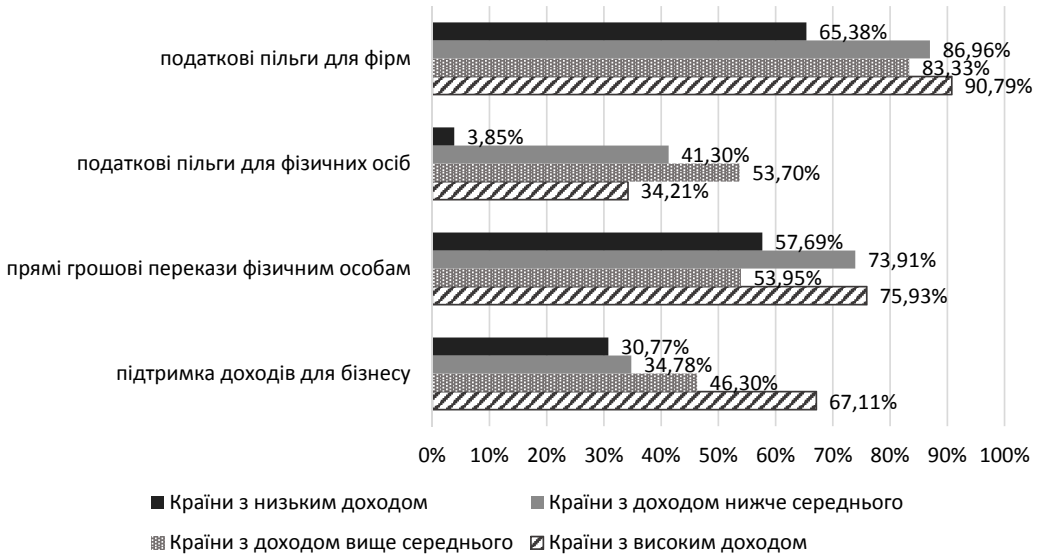
За останні кілька років світова економіка пережила низку глибоких потрясінь, які помітно вплинули на підприємства малого і середнього бізнесу. Хоча швидко та значна підтримка з боку урядів допомогла захистити малий бізнес від економічного впливу панде-

мії, однак після неспровокованої агресії росії проти України з'явилися нові загрози.

Пандемія COVID-19 почалася як криза охорони здоров'я, яка швидко переросла в економічну кризу і призвела до значного розширення масштабів участі держави в суспільному житті. На початку спалаху пандемії зусилля більшості урядів були спрямовані на мінімізацію рівня її поширення через запровадження низки обмежень, що мали серйозні економічні наслідки для роботи бізнесу. Тому під час пандемії COVID-19 багато урядів у всьому світі намагалися підтримати підприємства та бізнес, намагаючись пом'якшити економічні труднощі.

Пандемія COVID-19 спричинила глибокі спади в економіках як в розвинутих країнах, так і тих, що розвиваються. Фіскальна відповідь на кризу в різних країнах відрізнялася (рис. 3) за розміром і складом країн та рівнем доходів, хоча типи заходів були загалом схожими. Реакція фіскальної політики на кризу COVID-19 була швидкою та масштабною у поєднанні з монетарною політикою. Країни з розвинутою економікою протягом усієї пандемії застосували набагато більшу фіскальну відповідь, ніж країни з ринковою економікою, що розвивається. Уряди посилили свою фіскальну політику та вжили суворих заходів стримування особливо на початкових етапах пандемії, коли вона поширювалася по всьому світу.

На рис. 3 продемонстровано відсоток країн за рівнем доходу, які застосовували найбільш поширені групи фіскальних заходів у період кризи COVID-19. Дані рис. 3 свідчать про деякі відмінності в комплексі застосованих фіскальних заходів в країнах, залежно від рівня доходу, які можна пояснити обмеженнями ресурсів та відмінностями в характері економічних ризиків, з якими вони стикаються. Зокрема, податкові пільги для фірм використовували понад 90% кра-

Рис. 3. Реакція фіскальної політики на кризу COVID-19 у країнах за групами доходів (станом на 30 червня 2021 р.) [8, с. 8].

їн з високим доходом, більше ніж 83% країн з доходом вище середнього і тільки 65,4% країн з низьким рівнем доходу. А прямі виплати фізичним особам використовували понад 70% країн як з доходом нижче середнього, так і країн з високим доходом.

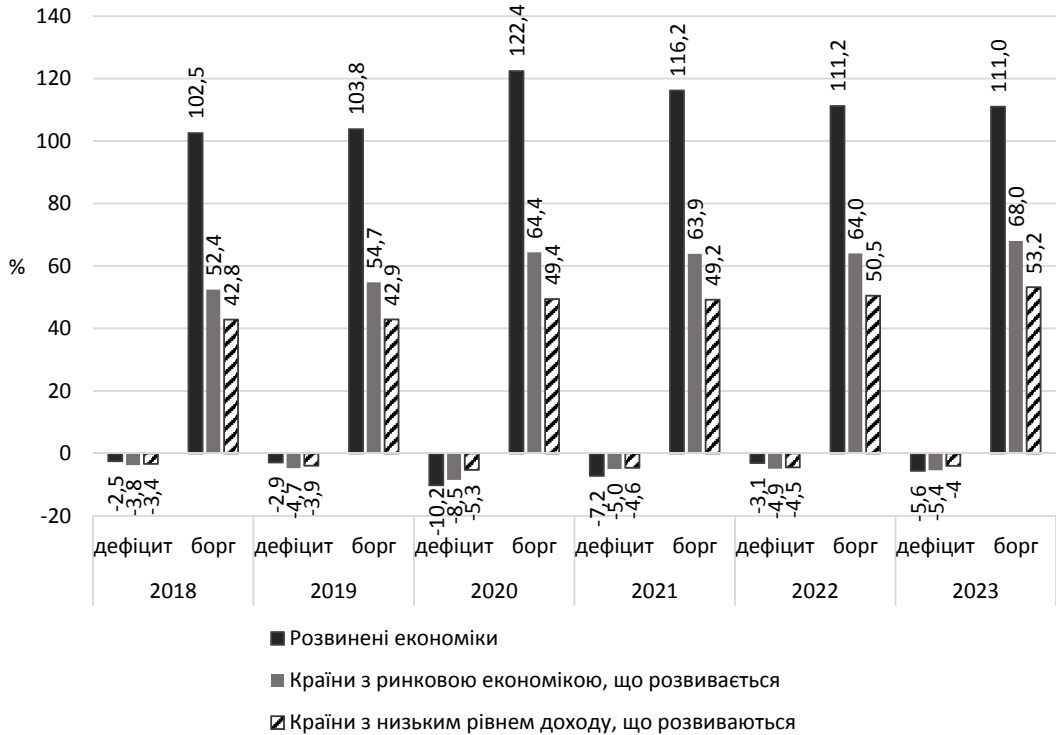
Масштабна реакція на кризу, незважаючи на те, що вона була необхідною та ефективною для пом'якшення найгірших її наслідків, призвела до збільшення державного дефіциту і боргу практично у всіх країнах (рис. 4), який у відсотках від ВВП досяг найвищого рівня за останні роки. Це спричинило занепокоєння щодо прийнятності боргу та посилило розбіжності між країнами, що розвиваються, і країнами з розвиненими економіками.

Зростання бюджетного дефіциту призвело до того, що державні борги в усіх групах країн зросли, особливо це позначилося на країнах з низьким рівнем доходу. Як свідчать дані рис. 4, після скорочення у 2021 р. державного боргу у всіх групах країн, з 2022 р. знову почалося його зростання

в групах країн, що розвиваються, і країн з низьким рівнем доходу, та і в економічно розвинутих країнах він залишився вищим, ніж був до пандемії.

Після вторгнення росії в Україну з'явилися нові ризики, пов'язані з загрозами продовольчій та енергетичній безпеці, зростанням геополітичної напруженості та глобальних фінансових ризиків, уповільненням інтеграції в глобальні ланцюги створення вартості. Усе це ускладнило економічне середовище у світі, особливо у країнах, які мали тісні економічні зв'язки з росією і Україною.

Зростання дефіциту бюджету в період пандемії було пов'язане не тільки зі збільшенням витрат, а й зі скороченням бюджетних надходжень, окрім того, воно стосувалося як економічно розвинутих країн, так і країн, що розвиваються, та країн з низьким доходом. Але країни з високим рівнем доходу мали достатньо фінансового потенціалу, щоб збільшити витрати для пом'якшення наслідків пандемії, про

Рис. 4. Динаміка дефіциту державного бюджету і державного боргу (у % до ВВП) у 2018–2023 рр.*

* Побудовано на основі [9].

що свідчать дані рис. 3. Натомість країни з низьким та нижче середнього доходом менш здатні збільшити державні витрати і тому, зазвичай в період криз, вони вдаються до підтримки міжнародної спільноти, щоб пом'якшити негативний вплив наслідків кризи на їх економіку та бізнес шляхом збільшення фінансування, технічної допомоги та консультативної діяльності для підтримки розвитку.

Міжнародне фінансування значно зросло у відповідь на пандемію, зокрема МВФ у межах Under the Catastrophe Containment and Relief Trust надав гранти на обслуговування боргу 31 найбіднішій та найбільш вразливій країні. Загалом МВФ схвалив близько 170 млрд дол. США у вигляді нового фінансування, що охоплювало 90 країн,

протягом 2020–2021 рр., а допомога країнам з низьким рівнем доходу (55 країн) становила приблизно 23,9 млрд дол. США [10]. Світовий банк скерував понад 157 млрд дол. США в період з квітня 2020 р. по червень 2021 р., що стало його найбільшою реакцією на кризу за 15-місячний період [11].

Загалом ще до пандемії країни зіткнулися з багатьма довгостроковими структурними тенденціями, такими як зміна клімату, старіння населення, прискорення цифровізації й автоматизації, уповільнення економічного зростання, а також зростання нерівності. Криза COVID-19 тільки посилила низку існуючих структурних недоліків, таких як зростання нерівності, неадекватні мережі соціального захисту та нерівний доступ до медичної допомоги і цифрової інфра-

структури. Вирішення викликів і використання можливостей, які надають структурні тенденції, вимагають від країн впровадження поєднання політики доходів та політики витрат у межах ефективних пакетів фіскальних і політичних заходів.

Війна в Україні та наслідки пандемії COVID-19 створюють для більшості країн надзвичайно складне зовнішнє середовище, сформоване підвищеними цінами на продовольство та енергоносії, зростанням інфляції та процентних ставок, а також ризиками стагфляції. Якщо протікання економічної кризи 2008 р. було поступовим та послідовним: спочатку були стрибки цін на продукти харчування, згодом світова фінансова криза, а потім зростання цін на нафту, і уряди вирішували кожну з цих криз окремо, у міру її виникнення, то сучасна ситуація характеризується одночасним настанням криз (продовольчої, енергетичної, фінансової тощо), що вимагає негайного вирішення.

Хоча короткострокова стабілізація економіки під час економічної кризи в період пандемії є важливою, не менш важливо враховувати довгострокову стійкість фіскальної політики, особливо в умовах війни в Україні. Неприйнятний бюджетний дефіцит і зростання рівня державного боргу можуть мати негативний вплив на економічну стабільність держав, тому уряди повинні знайти баланс між вирішенням нагальних економічних проблем і забезпеченням довгострокової фіскальної стійкості.

Разом з тим, варто зазначити, що у багатьох країнах фіскальний потенціал підтримки малого підприємництва вичерпано після кризи COVID-19, а російсько-українська криза спричинила додаткові потрясіння для національних економік у вигляді зростання світових цін на сировинні товари та сповільнення світової економічної активності і малого бізнесу зокрема. Для реакції на еко-

номічні потрясіння уряди повинні переорієнтувати свою фіскальну відповідь на них, виходячи зі своїх потенційних можливостей, альтернативних механізмів щодо мобілізації доходів, ефективності витрат, управління боргом та міжнародної співпраці.

На міжнародному рівні необхідна термінова багатостороння співпраця, щоб запобігти виникненню боргової кризи, особливо у країнах з низьким рівнем доходу та низьким фіскальним потенціалом. У короткостроковій перспективі вкрай важливо впровадити заходи, які швидко забезпечують додаткову ліквідність, такі як полегшення обслуговування боргу, реструктуризація боргу, нові ініціативи щодо фінансування та ліквідності, а також покращене перенаправлення SDR. У середньостроковій перспективі міжнародна співпраця з питань оподаткування та незаконних фінансових потоків може покращити рівень доходів і створити фіскальні можливості [11].

Загалом миттєва реакція на економічну кризу через фіскальну політику, спрямовану на підтримку та виживання малого бізнесу, є важливою, але надто дорогою, а враховуючи значний вплив на бюджетний дефіцит і державний борг є короткотерміновою (максимум до року). Перехід від фокусування на виживанні малого бізнесу до фази відновлення та зростання є складним процесом, який вимагає трансформації фіскальної політики та її наповнення новим змістом. Особливо складним процесом є вибір правильної послідовності скасування початкових фіскальних заходів, пов'язаних із поступовим усуненням загальних заходів фінансової підтримки (особливо гранти на покриття витрат на заробітну плату, оренду, інші операційні витрати), у міру стабілізації економічної ситуації, одночасно запроваджуючи нові політики підтримки, що сприяють інноваціям та зростанню.

Для фіскальної стабілізації Світовим банком визначено кілька ключових питань, які можуть допомогти країнам розробити належну відповідь на численні несприятливі шоки в економіці: перерозподіл видатків із менш пріоритетних програм на програми, спрямовані на пом'якшення економічних і соціальних наслідків кризи; підвищення ефективності витрачання коштів; збільшення надходжень, зокрема шляхом розширення бази оподаткування, підвищення прогресивності системи оподаткування та зменшення ухилення від сплати податків [12].

Серед напрямів підтримки малого бізнесу фіскальними заходами варто виділити окремі заходи, пов'язані з підтримкою цифровізації та інноваційної діяльності. Сприяти цифровізації, підтримці та стимулюванню інноваційної діяльності малих підприємств можуть такі фіскальні заходи, як податкові пільги на юридичні витрати, пов'язані з захистом інтелектуальної власності та патентуванням винаходів; гранти на інноваційні проекти (розробка нових та удосконалення існуючих продуктів, процесів і послуг); субсидії на впровадження нових технологій (закупівля чи оновлення існуючої ІТ-інфраструктури, автоматизація виробничих процесів); програми пільгового кредитування для підприємств, які здійснюють інвестиції в цифрові технології та інноваційні проекти; запровадження урядових програм для навчання та підвищення кваліфікації працівників малого бізнесу у сфері цифрових технологій; спрощення процедур реєстрації та звітності для малих підприємств, що займаються цифровими технологіями, тощо. Урядова політика, стимулюючи розробку нових технологій, продуктів та послуг через впровадження таких фіскальних заходів для підтримки цифровізації та інноваційної діяльності малого бізнесу сприятиме підвищенню конкурентоспроможності малих підприємств.

Важливим аспектом сучасного бізнесу є його екологічність. З огляду на те, що малі підприємства часто мають обмежені ресурси (фінансові і технологічні), вони потребують додаткової підтримки для впровадження екологічних практик. Для стимулювання екологічності малого бізнесу та сприяння зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище уряди можуть використовувати різноманітні фіскальні заходи, такі як податкові пільги і кредити на екологічні інвестиції, гранти на екологічні проекти, спрощення процедур екологічного ліцензування тощо, ефективно впровадження яких дасть змогу забезпечити сталий розвиток малого бізнесу в умовах сучасної економіки.

В умовах сьогодення малий бізнес відіграє важливу роль не тільки в економіці будь-якої країни, створюючи робочі місця та забезпечуючи економічне зростання, а й сприяє соціальному розвитку суспільства та підтримує його соціальну стабільність, поєднуючи комерційні цілі з соціальними місіями, оскільки в сучасному світі бізнеси все частіше усвідомлюють свою відповідальність перед суспільством. Тому важливими інструментами урядової політики, що сприяють розвитку соціально значущих проектів малого бізнесу, пов'язаних з вирішенням соціальних проблем, є фіскальні заходи стимулювання соціального підприємництва.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, приходимо до відповідних висновків і узагальнень:

1. Проведений аналіз показав, що фіскальна політика відіграє важливу роль у підтримці економіки загалом та малого бізнесу зокрема під час кризових періодів. Швидке й оперативне запровадження урядами фіскальних заходів допомагає малим підприємствам подолати кризові ситуації, зберегти робочі місця, підтримати економічну актив-

ність та забезпечити довгостроковий розвиток. Для цього держави мають використувати ефективну фіскальну політику щодо підтримки малого бізнесу в умовах затяжної кризи (від пандемії до війни в Україні) для збереження економічної стабільності та післякризового відновлення економіки.

2. В умовах затяжних криз фіскальна політика підтримки малого бізнесу стикається з низкою викликів, які необхідно долати в довгостроковій перспективі, виходячи зі своїх потенційних можливостей та виробляючи альтернативні механізми мобілізації доходів, ефективності витрат, управління боргом та міжнародної співпраці.

3. У відповідь на сучасні виклики (економічні кризи, воєнні дії, зміну клімату тощо), уряди багатьох країн розробляють нові напрями фіскальної політики для підтримки малого бізнесу, що зосереджені на стимулюванні цифровізації, екологічної стійкості, інноваційного фінансування та соціального підприємництва, що дає змогу малим підприємствам адаптуватися до сучасних викликів та забезпечити свою конкурентоспроможність в умовах сталого розвитку. У перспективі наші дослідження зосередимо саме на цих напрямках фіскальної політики підтримки малого бізнесу.

Список використаних джерел

1. Stiglitz J., Rosengard, J. *Economics of the public sector: Fourth International Student Edition*. W. W. Norton, Incorporated, 2015. 923 p.
2. Auerbach A., Gale W. *Activist fiscal policy to stabilize economic activity*. National Bureau of Economic Research. BROOKINGS. 2009. 57 p. URL : https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/0929_activist_fiscal_gale.pdf.
3. Storey D. *Understanding the small business sector*. London : Pub. Location, 2016. 280 p. <https://doi.org/10.4324/9781315544335>.
4. Дячун О., Нагорняк І. *Стимулювання розвитку підприємництва в Україні в контексті європейських стандартів. Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем : монографія*. Тернопіль, 2021. С. 85–89. URL : <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/35252>.
5. Глуценко С. В., Мельник А. І. *Фіскальні стимули економічного розвитку у світі в умовах пандемії COVID-19*. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2021. Т. 6, № 1. С. 45–51. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/da58ebde-0276-4491-b95d-1859bd07910b/content>.
6. Мельник Т. Ю. *Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану*. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 2. С. 3–11. [https://doi.org/10.26642/ema2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/ema2022-2(100)-3-11).
7. Ватаманюк-Зелінська У., Кіпочко О., Зелінський М.-П. *Державна фінансова підтримка МСБ в період воєнного стану*. Економіка та суспільство. 2022. № 45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-77>.
8. *Finance for an equitable recovery*. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, 2022. 281 p. URL : <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/e1e22749-80c3-50ea-b7e1-8bc332d0c2ff/content>.
9. *Fiscal Monitor: Fiscal Policy in the Great Election Year*. April 2024. International Monetary Fund. 128 p. URL : <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2024/04/17/fiscal-monitor-april-2024>.
10. *Fiscal Monitor: Fiscal policy from pandemic to war*. April 2022. International Monetary Fund. 124 p. URL : <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2022/04/12/fiscal-monitor-april-2022>.
11. Songwe V. *Fiscal response to the COVID-19 crisis*. September 2022. URL : <https://financingun.report/essay/fiscal-response-covid-19-crisis>.
12. *Fiscal implications of the deteriorating global economic environment for EMDEs*. In-

ternational Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. 2022. 65 p. URL : <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099441309292216138/pdf/IDU00d81cc3a0a93c043d9081cd08bc8b8d208f8.pdf>.

References

1. Stiglitz, J. E., Rosengard, J. K. (2015). *Economics of the public sector. Fourth International Student Edition*. W. W. Norton, Incorporated.

2. Auerbach, A. J., Gale, W. G. (2009). *Activist fiscal policy to stabilize economic activity*. National Bureau Of Economic Research. BROOKINGS. Available at: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/0929_activist_fiscal_gale.pdf.

3. Storey, D. J. (2016). *Understanding the Small Business Sector*. London: Pub. Location. <https://doi.org/10.4324/9781315544335>.

4. Diachun, O., Nahorniak, I. (2021). *Stymulivannia rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini v konteksti yevropeyskykh standartiv [Promoting entrepreneurship development in Ukraine in the context of european standards]. Increasing the financial and economic potential of the subjects of economic relations as a basis for the progressive development of territorial and economic systems, Ternopil*. Available at: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/35252>.

5. Hlushchenko, S., Melnyk, A. (2021). *Fiskalni stymuly ekonomichnoho rozvytku u sviti v umovakh pandemii COVID-19 [Fiscal incentives for economic development in the world under the condition of the COVID-19]. Naukovi zapysky NaUKMA. Ekonomichni nauky – Scientific Notes of NaUKMA. Economic Sciences*, 6 (1), 45–51. Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/da58ebde-0276-4491-b95d-1859bd07910b/content>.

6. Melnyk, T. Yu. (2022). *Derzhavna pidtrymka ta stymulivannia rozvytku biznesu v Ukraini pid*

chas dii voiennoho stanu [State support and stimulation of business development in Ukraine during martial law]. Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia – Economics, Management and Administration, 2, 3–11. [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-3-11).

7. Vatamanyuk-Zelinska, U., Kilochko, O., Zelinskyi, M.-P. (2022). *Derzhavna finansova pidtrymka MSB v period voiennoho stanu [State financial support for smes during the war]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 45. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-77>.

8. *Finance for an equitable recovery*. International Bank for Reconstruction and Development. (2022). The World Bank. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/e1e22749-80c3-50ea-b7e1-8bc332d0c2ff/content>.

9. *Fiscal Monitor: Fiscal Policy in the Great Election Year*. (2024). International Monetary Fund. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2024/04/17/fiscal-monitor-april-2024>.

9. *Fiscal Monitor: Fiscal policy from pandemic to war*. (2022). International Monetary Fund. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2022/04/12/fiscal-monitor-april-2022>.

10. Songwe, V. (2022). *Fiscal response to the COVID-19 crisis*. Available at: <https://financingun.report/essay/fiscal-response-covid-19-crisis>.

11. *Fiscal implications of the deteriorating global economic environment for EMDEs* (2022). International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099441309292216138/pdf/IDU00d81cc3a0a93c043d9081cd08bc8b8d208f8.pdf>.